

Beitegrunnlag og stammestørrelse

TILPASNINGEN mellom beitegrunnlaget og elgstammens størrelse bør først og fremst skje gjennom regulær avskytning. Uttaket bør derfor sees i sammenheng over større regioner, fordi elgen i jakttiden ofte oppholder seg i helt andre områder enn om vinteren.

Dette kan bare oppnås ved at elgstammen forvaltes samlet som en biologisk enhet, uavhengig av lokale forvaltningsmessige enheter, som kommuner.

Nøkkelområder

Resultater fra Troms viser at små områder kan tjene både som vinterbeiter og som kilde for kolonisering av nye lokaliteter. Slike nøkkelområder vil spille en avgjørende rolle for elgstammens utvikling og bør derfor tas spesielt hensyn til i arealforvaltningen.

Topografien avgjørende

Trekkforholdene i Troms, Nord-Trøndelag og Rana viser en tendens til at vandringsmønstrene er bestemt av de topografiske forholdene, for eksempel store dalfører. I disse områdene skjer det en drenering av elg fra store områder ned til bestemte avgrensede vinterbeiteområder i dalbunnene.

I Sør-Norge er trekkforholdene mer kompliserte. Elgtrekkene kan krysse hverandre på lite forutsigbare måter. Her vil radiomerking av elg være et viktig hjelpemiddel for en korrekt avgrensning av elgstammene.

Stoffet er hentet fra

NINA Forskningsrapport 028

Bernt-Erik Sæther, Knut Solbraa, Dag Petter Sødal, Olav Hjeljord:

«Sluttrapport Elg-Skog-Samfunn.»

Forskningsprogrammet «Elg—Skog—Samfunn» ble igangsatt i 1984. Formålet har vært å framskaffe nødvendig kunnskap for en samfunnsmessig optimal forvaltning av elgen og dens livsmiljø.

Elgstammens struktur bør ikke forandres

Variasjoner i beskatningstrykket på elg bør skje gjennom forandringer i bestandsstørrelsen og bare i begrenset grad gjennom forandring av stammens struktur. En beskatning som skyter i størst mulig grad tvers gjennom stammen, uten hensyn til kjønn og alder, er en god metode for å oppnå en stabil bestandsutvikling.

DET virkemidlet som gir størst øyeblikkelig effekt, er dreining av kjønns- og alderssammensetning i stammen. For å kunne skape en kontrollert bestandsutvikling, bør kraftige endringer i beskatningsopplegg, for eksempel rask endring av kjønnsforholdet, bare benyttes i de tilfeller der bestandsutviklingen kan følges nøye.

Slike skifter vil føre til at det blir vanskelig å anslå viktige bestandsparametre; dermed får vi en svært begrenset mulighet for å forutsi den videre bestandsutviklingen.

To elementer er sentrale når en av-

skytingsplan for en litt større elgstamme med riktig tetthet skal utarbeides:

- Beskatningstrykket baseres på en analyse av produktiviteten i stammen. For norske elgstammer vil dette uttaket ligge på fra 16 til 35 prosent av dyrene i stammen før jakt.
- Dette uttaket fordeles mellom ulike kjønn- og aldersgrupper ut fra de biologiske forhold i stammen. I de fleste tilfellene bør det være 12 og 16 prosent voksne (over 2,5 år) kyr og 45-60 prosent kalv og ungdyr i avskytingen for å sikre en mest mulig stabil bestandsutvikling.

Selektiv hugst gir mer mat

Selektiv hugst av større beitetrær øker elgens mattilgang om vinteren og beskytter produktiv skog.

Foto: TERJE SKOGLAND

Elgtetthet ved beiting på trær

NÅR elgen beiter på trær og busker uten verdi som tømmerproducent, bør elgtettheten likevel holdes noe lavere enn den biologiske bæreevnen. Elgen har et stort reproduksjonspotensial og mangler mekanismer som regulerer tettheten ved overbeiting; derfor er det nødvendig å hol-

de stammen litt under bæreevnen. Dermed unngås det at underbeskatning i en periode skal gi langvarig reduksjon av beiteproduksjonen. Ved beiting på kommersielle treslag er det nødvendig å ligge tilsvarende under den økonomisk optimale elgtettheten vinters tid.

Selektiv beiting om sommeren

Sommers tid beiter elgen svært selektivt. Faktorer som spiller en rolle for elgens beitevalg, er

beiteplantens forekomst og utviklingsstadium. På Østlandet beiter elgen mye bjørk om sommeren.

EN større selektivitet i elgens beitevalg midtsommers er dokumentert ved at beitingen på enkeltrær da er konsentrert til øverste kronesjikt og ved at det beites på et større antall plantearter. Elgens beitemønster ser ut til å styres mindre av biomasse av ulike beiteplanter enn av kvalitetsforskjeller i beitet.

Halvkapping av trær

Redusert kvalitet hos blad fra lavere kronesjikt gjør at kvaliteten på beitet i ungskogen reduseres tidligere enn kvantiteten. For elgens sommerbeite vil det derfor være fordelaktig om rydding av løvskogen på hugstflatene foretas etter at trærne er nådd over 2 meters høyde. Elgens forkjærlighet for tidligere beitet bjørk tilsier at dersom vi halvkapper endel trær, vil elgbeitingen konsentreres om disse individene.

Næring i eldre skog

Elgbeitets kvalitet vil antagelig også forbedres ved at en tilstreber ujevne trehøyder og dermed mye beskygning i ungskogen. I enkelte strøk henter elgen nær halvparten av næringen sommers tid i eldre skog. Dette kan skyldes kvalitetsforskjeller mellom beiteplantene. Elgen vil derfor favoriseres av et småskala skogbruk med hugstflater, ungskog og eldre skog i blanding.

Bjørka viktig ressurs

I skogdistriktene, for eksempel på Østlandet er bjørka en viktig beiteressurs, særlig på ettersommeren; et tilstrekkelig tilbud av ungbjørk der elgen foretrekker å beite, vil trolig være viktig for å oppnå en elgstamme med god produktivitet.

Store forskjeller i beiteproduksjon

FORSKJELLIGE områder har store forskjeller i vinterbeiteproduksjon. Årsaken er delvis naturgitte forhold. Ved å variere skogbehandlingen kan vi likevel i stor grad påvirke produksjonen av elgens beiteplanter, og tilgjengeligheten likeså.

Det er mulig å dirigere elgens beiting vinters tid til enkelte deler av et tradisjonelt vinterbeiteområde og til planter av mindre verdi hvis elgtettheten ikke er for stor.

Stikkord er programmert hugst av større beitetrær, naturlig foryngelse framfor planting, tilpasset plante- og tretetthet, tilpasset treslagsvalg og om-

løpstid, kapping av overflødige planter i «riktig» høyde, gjødsling før hugst og på lavproduktive arealer, og vern av viktige biotoper.

Tiltakene kan brukes lokalt for å redusere skader og i større skala for å øke økonomisk optimal elgtetthet og dermed det samlede utbyttet av elg og skog. Ved optimal utnyttelse og riktig valg av metode vil tiltakene være svært lønnsomme. Optimal utnyttelse krever samarbeid mellom grunneiere og offentlig elgforvaltning. Fornuftige elghensyn må inn i skogbruksplanen i større grad enn tilfellet gjerne er i dag, for å oppnå en slik optimal utnyttelse.

Sterkt varierende beiteadferd om vinteren

ELGENS beiteadferd om vinteren varierer sterkt geografisk, avhengig av beitetilbudets størrelse og artssammensetning. Beiteplanter som er intenst utnyttet i ett område, kan ha liten betydning i andre områder.

Om vinteren foretrekker elgen å beite på busker av arter som osp, rogn og vier som har store årsskudd av høy fordøyelighet.

Beitebelastningen av en elg i et områ-

de avhenger av tilbudet av slike sterkt foretrukne beiteplanter.

Forekomsten av arter som bare foretrekkes i liten grad, har liten betydning for beiteuttaket.

Effekten på beitegrunnet av et besøk av en elg avtar likevel med økende beitetilbud. Selv om beiteuttaket øker med tettheten av beite, avtar andelen av den tilgjengelige beitemassen som fjernes med økende biomasse.

Produksjonsevnen varierer geografisk

PRODUKSJONSEVNE til norske elgbestander varierer mye geografisk. En årsak kan være at genetiske forskjeller mellom elg i ulike deler av landet. Dette innebærer at et beskatningsopplegg som er korrekt for én bestand, kan være uriktig i en annen del av landet. En forsvarlig elgforvaltning er derfor avhengig av kunnskap om reproduksjonsforholdene i stammen. Avskytningssopplegget må derfor tilpasses de lokale forholdene.

Kroppsstørrelsen kan bare i liten grad benyttes som indikator på reproduksjonsforholdene i en enkelt bestand, fordi reproduksjonsmønsteret varierer geografisk, uavhengig av forskjeller i kroppsvekt. Skal man bestemme repro-

duksjonsforholdene i stammen korrekt, er det derfor nødvendig å analysere innsamlede kjever og kjønnsorganer.

Variasjoner mellom år i slaktevekt blant de yngste dyrene kan benyttes som en indikator på forskjeller i de ulike årsklassers reproduksjonsevne. Dette gjelder særlig i sørnorske elgbestander.

BESTILLING: NINA Forskningsrapport 029 kan bestilles fra NINA v/informasjonsjefen. Porto/eksp. kr. 100.